

טעה, טועים, טעות

האם ביהמ"ש העליון חציין את סופה של דרישת ההסתמכות על פרט מטעה בדיני התובענות הייצוגיות?

/ ד"ר גיל אוריון, עו"ד זיו שוורץ

אדם רכש מוצר או שירות ולימים התברר, כי החברה פרסמה פרטים מטעים אודות המוצר. אותו אדם לא נחשף לפרסום המטעה ונדוע לו עליו רק לאחר שרכש את המוצר. האם עומדת לו עילת תביעה מכוח דיני הנויקין נגד החברה המפרסמת בהתבסס על הפרסום המטעה (אשר כלל לא הוביל אותו לרכוש את המוצר)? שאלה זו, שעלתה אגב בקשה לאישור תובענה כייצוגית בעניין ברזני נ' בזק, הובילה בשנת 2001 לקיומו של דיון נוסף בביהמ"ש העליון, בהרכב של שבעה שופטים. בשנת 2003 ניתן פסק הדין, כאשר ארבעה שופטים סברו, כי אדם שלא הסתמך על פרסום מטעה אינו זכאי לתבוע את החברה; שלר־שה שופטים, לעומת זאת, סברו שכן קמה לו עילת תביעה.

בית המשפט העליון קבע, כי אין לשלול את האפשרות, כי האופי הקבוצתי־ייצוגי של ההליך ישליך במקרים מסוימים על דרך בחינתו של יסוד הקשר הסיבתי, כפי שהוא משליך על יסודות נוספים. חוק תובענות ייצוגיות הגביר את האפשרות הזו לאור הדגשתו את הפן הקבוצתי

מאז חלפו מספר שנים, במהלכן נחקק חוק תובענות ייצוגיות, אשר הוביל להלכות חדשות ותמורות בפסיקה. התמורות נותנות את אותותיהן כעת גם בהלכת ברזני, ובשני פסקי דין שניתנו לאחרונה על ידי בית המשפט העליון, הועמדה הלכה זו לעיון מחודש.

פרשת ברזני

לב הפרשה בעניין ברזני הוא בפרסומים של בזק בש־נים 1989-1996 לשירות 188 (שירות חיוג לחו"ל). בזק יצרה מצג לפיו "השיחה תחויב רק עבור הזמן המדויק ששוחחת, אפילו אם שוחחת רק חצי דקה". הפרסום היה מטעה, שכן זמני השיחות חושבו על בסיס יחידות מונה והמשוחח חויב ביחידת המונה האחרונה במלואה, גם אם שוחח בחלקה.

ברזני, אשר רכש שירות זה, הגיש תובענה נגד בזק וביקש להכיר בה כייצוגית, מכוח עילת ההטעיה שבחוק הגנת הצרכן. הנושא נדון במסגרת ערעור שהוגש לבית המשפט העליון.

הנשיא אהרון ברק והשופט יצחק אנגלרד סברו שלברזני לא עומדת תביעה אישית נגד בזק, בשל העדר קשר סיבתי בין הפרסום לבין הנוק שנגרם לו, ובהעדר תביעה אישית הוא אינו זכאי להגיש את התובענה. השופטת טובה שטרסברג־כהן סברה שבהתחשב בתכליתו של חוק הגנת הצרכן, הקשר הסיבתי הנחוץ בתביעה איננו כקשר הסיבתי המוכר מדיני הנויקין, אלא מתקיים מעצם הפרת החובה החקוקה המוטלת על העוסק.

מחלוקת זו הובילה כאמור לדיון נוסף, שגם בו נחלקו השופטים. דעת הרוב סברה, שהסוגייה היא בראש ובראשונה נזיקית ולפיכך חלות עליה ההוראות והדוקטרינות של פקודת הנויקין, ובכלל זה הצורך להוכיח קיומו קשר סיבתי, בעוד שדעת המיעוט גרסה שצביונה העיקרי הוא צרכני.

יש להעיר, כי בתביעות ייצוגיות בדיני ניירות ערך, הדילמה פחות פחות חריפה נוכח היפותזת השוק היעיל הגורסת, כי מחירי מניותיה של חברה משקפים בין היתר מידע ציבורי אודותיה. לפיכך יכול תובע ייצוגי לטעון, כי הסתמך על מחיר מניותיה של החברה בבורסה וכך הסתמך (אם כי בעקיפין) על המידע שהופץ בעניינה.

פרשת רחמן־נוני

ביולי 2007 נתן בית המשפט העליון פסק דין בפר־שת רחמן־נוני נ' בנק לאומי. המבקשים נטלו שתי הלוואות מבנק לאומי, אשר נפרעו בפירעון מוקדם, ובגין כך נדרשו לשלם עמלות. המבקשים טענו, כי לא נמסר להם על הצורך לשלם עמלות אלה, וכי מדובר בהטעיה סדרתית שמבצע הבנק.

בית המשפט המחוזי בתל־אביב דחה את הבק־שה לאשר את התביעה כייצוגית תוך שקבע, כי המ־בקשים לא הוכיחו קשר סיבתי בעניין ההטעיה ולא הרימו את הנטל להוכיח שהסתמכו על אי הגילוי. בית המשפט העליון קיבל את הערעור בחלקו

והחזיר את התיק לבית המשפט המחוזי. השופטים אשר גרוניס, מרים נאור וסלים ג'ובראן קבעו, כי אפשר שלמבקשים נגרם נזק מעצם העובדה שנט־לו את ההלוואות מבלי לדעת על קיומה של עמלת פירעון מוקדם. כך, למשל, אילו ידעו המבקשים על קיומה של עמלת פירעון מוקדם ייתכן שהיו בוחרים ליטול הלוואה אחרת.

עוד קבע ביהמ"ש העליון, כי יש לבחון את ההל־כה בעניין ברזני ואת דרישת הוכחתו של קשר סיב־תי במקרה דנא. לדבריו, סוגייה זו "ראויה לשיקול נוסף", שכן עניין זה "מעורר שאלות לא פשוטות". עוד נקבע, כי יש לבחון היא האם יש להחיל את הלכת ברזני גם כאשר מדובר בעילה של אי־גילוי. ואכן, ביהמ"ש המחוזי אישר את התובענה כייצוגית.

פרשת אביב שירותים משפטיים

בינואר השנה נתן בית המשפט העליון את פסק דינו בפרשת אביב שירותים משפטיים נ' בנק הפועלים. בעניין זה הוגשה בקשה לאישור תובענה כייצוגית בטענה לגביית עמלת רישום ("עמלת שורה") בניגוד לדין.

בית המשפט המחוזי בתל־אביב דחה את הבק־שה וקבע, כי לא מתקיימת במקרה זה עילת ההט־עיה, שכן העמלה דווחה בחשבונות השוטפים של המבקש ולא נגבתה בסתר. גם אם היתה הטעיה, נקבע, לא הוכח קיומו של קשר סיבתי בינה לבין הנוק, שכן התובע לא היה מכלכל את צעדיו אחרת, אם היה יודע על דבר קיומה של העמלה. בית המש־פט המחוזי סבר, שהמבקש היה מבטל את הוראות הקבע אפילו אם הבנק היה מביא לידיעתו את דבר העמלה.

פסק הדין בערעור מעמיד בסימן שאלה את הלכת ברזני בקשר עם דיני התובענות הייצוגיות. השופטים אליעזר ריבלין, אליקים רובינשטיין ויורם דנציגר קיבלו את והחזירו את התיק לבית המשפט המחוזי. בין היתר קבע העליון, כי ספק אם במקרה זה המועד הנכון לבחינת יסוד הקשר הסיבתי הוא מועד ביטול הוראת הקבע, להבדיל ממועד ההת־

במקרים מתאימים, ייתכן שיש לבחון את יסוד הקשר הסיבתי לפי נקודת מבטו של "תובע־על", המבטא את האינטרס המשותף של התובעים כולם, ורואה לנגד עיניו את הנזק המצטבר. בחינה כזו אפשר שתקיים את יסוד הקשר הסיבתי, גם במקום בחובנו הפרטני

קשרות הראשונית, שבה נתן הלקוח את הרשאתו לחיובים על דרך של הוראת קבע.

לידתו של "תובע־על"

באשר להלכת ברזני קבע בית המשפט העליון בעניין אביב שירותים משפטיים, כי אין לשלול את האפ־שרות, כי האופי הקבוצתי־ייצוגי של ההליך ישליך במקרים מסוימים על דרך בחינתו של יסוד הקשר הסיבתי, כפי שהוא משליך על יסודות נוספים.

בית המשפט העליון אמנם גורס, כי "סוגייה זו איפוא תיוותר לעת מצוא", אך מוסיף, כי חוק תוב־ענות ייצוגיות הגביר את האפשרות הזו לאור הדגש־תו את הפן הקבוצתי והגמשתו את התנאים שבהם נדרשים לעמוד תובעים ייצוגיים, לצורך הגשמת תכליות התובענה הייצוגית.

לדעת בית המשפט העליון ניתן לסבור, כי במ־קרים מתאימים יושפעו יסודות העולה האישית מההקשר הייצוגי. "פרשנות פרטנית דווקנית ליסוד הקשר הסיבתי עלולה לסתום את הגולל על תוב־ענות ייצוגיות רבות בניגוד לתכלית חוק תובענות ייצוגיות".

במקרים מתאימים, ייתכן שיש לבחון את יסוד הקשר הסיבתי לפי נקודת מבטו של "תובע־על", המבטא את האינטרס המשותף של התובעים כולם, ורואה לנגד עיניו את הנוק המצטבר. בחינה כזו של קשר סיבתי קבוצתי, אפשר שתקיים את יסוד הקשר הסיבתי, גם במקום שבו לא מתקיים יסוד הקשר הסיבתי במובנו הפרטני.

הלכת ברזני - הסוף?

"לא באנו לגרוע מכבודה של התובענה הייצוגית, ואין בכוננתנו למעט מחשיבותה כהוא זה", כתב השופט מישאל חשין בעניין ברזני. "נוסיף עם זאת, כי בהעדר הוראה ברורה ומפורשת, והוראה מעין זו לא נמצאה לנו, לא נתיר לה לתובענה הייצוגית לש־לוט על כל שדה הגנת הצרכן, תוך שהיא דורסת ורר־מסת עיקרי יסוד ודוקטרינות שנתקבלו והן עימנו ימים רבים".

לאור דבריו של השופט חשין, ולאור האמירות האחרונות של בית המשפט העליון, עולה תמיהה: האם חוק תובענות ייצוגיות מאפשר לסטות מדוק־טרינת הקשר הסיבתי המסורתית של דיני הנויקין? שאלה זו מתחדדת לאור העובדה, כי קיימים כלים שונים בחוק תובענות ייצוגיות המאפשרים את המשך חיותה של הלכת ברזני, מבלי לפגוע בהליך הייצוגי. כך לדוגמא: סעיף 8(ג)2 מאפשר לבית המשפט להחליף את התובע המייצג, אם במה־לך הדיון מתברר, כי לתובע המייצג לא קיימת עילת הטעיה נגד החברה, שכן האחרון לא הסתמך על הפרסום המטעה שלה (וזאת אם מתקיימים כל יתר תנאי הסף האחרים לאישור תובענה כייצוגית).

פתרון גמיש זה יכול למנוע את שחיקתה של דר־קטרינת הקשר הסיבתי, ובד בבד להגשים את תכ־ליות מכשירי התובענה הייצוגית. ///